Чыла эллассе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

А РЕС: Йошкар-Ола, Железный урем, 45, „Ямде лий" редакций.

Школлаште испытаний

Ожигановский начальный школын (Ново-Тор'яльский район) IV классыште тунемше отличница Бахтина Валя (указка дене) географий дене испытанийым деч ончыч йолташыже-шамычлан эше ик гана умылтарен лектеш.

Снимкыште: (шола гыч пурлашке) Полушина Саня, Кузьминых Нюра, Кошкина Лида, Ожиганова Фаина Валян умылтарымыжым колыштыт.

Фото Д. Зверевын.

Мемнан класс первый гана испытанийым куча

Ме тений первый гана испытанийым сдатлена. Тиде испытанийлан сайын ямдылалташлан лийын шыже годсек соревноватлаш тӱҥална. Кажне йоча-шамыч сайын да отлично тунемаш соцобязательствым налыныт, адак звено ден звено соревноватлышт. Ятыр йоча-шамыч налме обязательствыштым тӱрыс шуктеныт. Теве Николаева Мария, Булатова Зоя, Баранова Антонина да молат кажне чырыкым отличный отметка дене пытареныт. Мый гын, шыже годсек ик ганат „посредственно" але „хорошо" отметкым налын омыл, эре отлично гына лийын. Мемнан звеносо пионер-шамыч чыланат ударник да отличник улыт.

20-шо май теле гоч вучымо кече толын шуо. Тиде эрдене классыште кечыше часын стрелкыжат поснак эркын каймыла тучеш, молан манаш гын, ме чыланат звонокым пеш вучена.

Изиш лиймеке звонок йӱк шергылте. Классышке туныктышо Николай Иванович, ассистент Антонина Ивановна пурышт. Тыге мемнан испытанийын первый кечыже тӱҥале. Ик час жапыште ме руш йылме дене диктантым возен пытарышна. Николай Иванович диктант текстым уэш лудын лектe, а ме лудмо почеш шкенан возымо диктантнам внимательно проверятлышна да иктыш поген сдатлышна.

Иван Николаевич: „Ынде мӧҥгӧ каен кертыда, кумыштo руш йылме дене устный испытаний лиеш, утларак ӱшан лийже манын чыла тунемме материалым эше ик гана гыч повторитлен лекса, а диктантын результатшым 26 майыште каласена", — мане.

Мый ӱшанен каласен кертам: мемнан звеноштo ик пионерат диктантым „хорошо" да „отлично" отметка деч ӱлыкӧ возен огыл, очыни. Молан манат гын, ме испытанийлан сайын ямдылалтын улына.

ВЕСНИН ВАЛЕНТИН,
Йошкар-Олинский район,
Кияжнинский начальный школа,
4-ше „А" классын отличникше.

Старо - Тор'яльский средний школын (Ново-Тор'яльский район) 5-ше классыште тунемше отличник-шамыч. Снимкыште: (шола гыч пурлашке) Косоротов Валентин, Гребнев Александр, Романова Лида.

Фото Л. Небогатиковын.

Мый волноватлыде отвечатлышым

20 майыште мемнан классыште руш йылме дене устный испытаний эртаралтын. Учитель мемнам ончыл партыш ӱжӧ. Мый билетым нальым да изиш лиймек билетысе йодышшамычлан, тыгак ассистентын йодышыжланат волноватлыде раш каласышым. Мыланем „отлично" отметкым шындышт.

Чыла испытанийым сай да отлично сдатлен, шымыше классыш вончем манын, ӱшандарен каласен кертам. Кеҥеж каникулымат сай эртараш тӱҥалам.

Ибраев Андрей.

Йошкар-Олинский район,
Б.-Чигашевский НСШ,
6-шо „А" класс.

Испытанийын первый кечыже

Тунемше-шамыч звонок йӱкым колмек, вигак парт коклашке пурен шинчыч. Тачe нуно руш йылме дене устный испытанийым кучат. Учитель Иван Павлович толын пурыш. Пайрем вургемым чийше йоча-шамыч чыланат икганаште шогалын, здоровитлышт.

Испытаний тӱҥале. Учитель Иван Павлович ончыл партыш Ибраев Андрейым, Антонов Геннадийым да Архиповым ӱжеш. Нуно волноватлыде билетым налыт. Кеч-могай билет верештше, отвечатлен кертыт. Тунемме ий мучко сай да отлично тунемат гын, испытаний годым ӧрышаш уке.

— Ну, кӧ каласа?—учитель йодеш.

Ибраев Андрей кынел шогале. Тудо 6-шо „А" класcын примерный тунемшыжлан шотлалтеш.

Андрейлан мо тугай местоимений, числительныйым склонятлаш да предложенийым разбиратлаш йодышшамыч верештын. Тудо ӧрын шогыде, вашкыдеак чын каласыш. Ассистентын йодышыжланат чын да сай отвечатлен.

Тыге икте почеш весе ончыл партыш толын, лӱддеак чын отвечатлен каят.

Онгыр йӱк адак шоктен кодо. Яра жап годым тунемше-шамыч волейбол дене модыт, а ӱдыр-шамыч балалайка почеш куштат. „Испытанийым сайын сдатлымек, модашат весела",— маныт йоча-шамыч.

Угыч звонок лиймек, 2-шо сменыште улшо тунемше-шамыч испытаний сдатлаш тӱҥальыч.

Калинина Маргарита, Ивайкова Нина, Егорова Клавдия билетысе йодышшамычлан чын каласышт.

Испытаний пытымек руш йылме дене туныктышо, ассистент, завуч, школа директор тунемше-шамычын отвечатлымышт почеш, отметкым лукташ пижыч.

Руш йылме устный испытанийым Ибраев Андрей, Ивайкова Нина, Егорова Клавдия, Калинина Анна Смирнова Серафима, Калинина Маргарита, Евсеева Валя да моло-шамычат, чылаже 16 тунемше отличнылан сдатленыт. 13 тунемше „хорошо" отметкым да 6 тунемше „посредственно" отметкым налыныт.

Теве Вешкин Василий тунемме ий мучкак ӧрканен тунеме. Шошым моло-шамычын испытанийлан ямдылалтмышт годым модын куржталын, шуко шерге жапым арам йомдарен. Садланак „посредственно" отметкым гына нале.

35 тунемше гыч испытанийыш чыланат толыныт да сдатленыт.

Тунемше-шамыч испытанийым сай да отлично кучен вес классыш вончаш обязательствым налыныт. Налме обязательствым шукташ тыршат.

16 „отлично", 13 „хорошо" да 6 „посредственно" —вот нуно кузе испытанийлан ямдылалтыныт!

Василий Семенов.

Йошкар-Олинский район,
Б.-Чигашевский НСШ.

Ик начар отметкат уке

Теве испытанийат толын шуо. 6-шо „Г" классыште тунемше-шамыч чыланат толыныт. Южышт волноватлат. Но кажнышт испытанийым сдатлем манын ӱшана.

Звонок йӱк шергылте. Тунемше-шамыч верышкышт шинчыч. Учитель Иван Харитонович йоча-шамычым черет дене ӱжын, билет налаш шӱда.

Черет Федя Котемков дек шуо. Федя шуко шоныде Англий, Америкын кӱнчен лукмо поянлыкше, Европысо остров да полуостров-шамыч нерген нигушак шогалде отвечатлыш.

— Шич,—учитель мане да Федялан „отлично" отметкым шындыш.

Тыгак Мизгирева, Муругова, Галя Родинова—чылаже 10 тунемше географий дене „отлично" отметкылан сдатлышт. А 11 тунемше „хорошолан" да 9 тунемше „посредственнолан" сдатленыт. „Плохо" отметке иктат уке.

Тыгак кӱлеш. Начар отметкылан вер лийман огыл. Тидым 6-шо „Г" классыште тунемше-шамыч шинчат.

Йыв. Федотов.

Волжск ола,
5 №-ан школа.

Йошкар-Ола 6 номеран школышто тунемше Смирнов Коля (шолаште) ден Байков Юра руш йылме испытаний деч ончыч ямдылалтмыштым терген лектыт.

Фото С. Чуршуковын.

Конституций дене испытаний эртыш

Звонок йӱк шергылте, йоча-шамыч чыланат верышкышт шинчыч. Тачe Конституций дене испытаний лиеш. Классыш Конституций дене туныктышо Клавдия Никифоровна ден ассистент толын пурышт. Йоча-шамыч здоровитлымек шинчыч.

Изиш лиймек Охотников Леонардым, Лапкина Аннам да Павлова Валям туныктышо ӱстел дек ӱжӧ. Нуно чыланат билетым нальыч. Эн ончыч Охотников Леонард билетыште улшо чыла йодышлан да ассистент йодышлан раш каласен пуыш. Тудо СССР-ын Конституцийже дене отличнолан сдатлыш. Анна ден Валят „хорошо" отметкым нальыч.

Рыбаков Петр.

Йошкар-Олинский район,
Кузнецовский средний школа,
7-ше „А" класс.

41

Шкенан школнам, колхознам ужартена

'Ронгинский средний школышто тунемше - шамычын обращенийыштым Старо-Тор'яльский средний школышто тунемше-шамыч (Ново-Тор'яльский район) шокшын вашлийыныт. Юннат-шамыч эҥеж, шоптыр вондым шындылаш тӱҥалыныт. Снимкыште: (ончылно) Иванов Евгений ден Романова Лидия эҥеж вондым шындат.

Фото Л. Небогатиковын.

Нуно пашам йöратат

Лышташ ужаргыме жапыште Ронгинский средний школыш миет гын, öрын каласыде от чыте: „Кö тынаре садым шындылын гын?" Тидым чылажымат изинекак пашам йöратыше тунемше, пионер да комсомолец шамыч ыштеныт.

Пел гектар мландеш фруктовый садым шындылме. Тыште 50 вож олмапу, 70 вондо шоптыр да 77 вондо американский крыжовник кушкыт. Фруктовый садым шындылмаште комсомолец ден пионер-шамыч чот тыршеныт. Куклин Григорий сад шындашлан 30 утла лакым кӱнчен. Тыгак Бабина Катя, Толстухин Михаил, Яранцев Александр да моло-шамычат сад шындымаште примерым ончыктышт.

Школын кок зданийже йыр 60 вож топольым, 65 вож акацийым да молымат шындылме. Акацийым да сиреньым шындылмаште 8 номеран пионерский отряд ончыл верыш лектын. Пионер-шамыч Попов Апполон, Скворцов Миша, Лоскутова Фая, Мухина Валя пашам сай ыштеныт. Попов Апполон 20 лаке наре кӱнчен.

Пионер-шамыч шокшо кече лияш тӱҥалмек клумбыш пеледыш-шамычым шындылаш тӱҥалыт.

В. И. ДЬЯКОНОВ.

Мемнан школа йырат ужар сад лиеш

Ӱчитель Н. Н. Шабруковын вуйлатыме юннат кружок школа йыр топольым, пистым да тӱрлö саскам пуышо садым шындыле. 6-шо „А" классыште тунемше Чемеков Леонид мöҥгыж гыч шоптыр вондым кондыш. Кызыт тудын кондымо шоптыр вондо-шамычым школа пакчашке шындылме. Юный натуралист-шамыч шке садыштым сай ончат.

Четкарев Леонид.

Сернурский район, Кукнурский средний школа, 6-шо класс.

Школа йыр сад ужарга

Кажне школышто ужар сад лиеш гын, могай сай! Эше сай, кунам стадионат лиеш. 5 №-ан школышто тунемше - шамыч тидым огыт мондо. Тенийсе шошо—нунын школым ужартыме шошо ыле.

Школа ончылан пел гектареш 50 олмапум шындыме. Вашке лышташ ужарга, а олмапу кеҥежлан кушкын шуэш.

Школа воктен стадион—тиде республикыште первый йоча стадион. Йоча-шамыч шке стадионыштым ужарташ решитленыт. Вашке нуно беговой корно йыр 700 вож ваштарым да акацийым шындат. Тиддеч посна клумбым ыштат.

Теве школын ял озанлык опытный участокшо. Тыште 270 йоча пашам ышта.

Юннат Шеврина паренгым шынден. Тудо рекордный урожайым налаш шона. Моло йоча-шамычат шоганым, ушменым, арбузым ӱденыт.

Вашке рассад гыч помидорым, киярым, ковыштам луктын шындат.

Школа йыр тамле пушым шарыше ужар сад кушкеш.

Йыв. Федотов.

Волжск ола.

Шкенан школнам ужартена

Ик гана туныктышо Зосим Павлович дене пырля ме чыланат чодраш мийышна. Чодра гыч кажныже кок пушенге вож гыч кондышна. А эрлашыжым школа йырна пызлым, пистым, ломбым, вишньым, шоптыр вондым, ваштарым шындышна.

Лопатина Валентина.

Моркинский средний школа, 6-шо класс.

ГРАНИЦА ВЕС ВЕЛНЕ

Германский ден итальянский самолет-шамыч Иракыште

Иракын юго-восточный ужашыштыже, Басра районышто, иракский войска-шамыч английский позиций-шамычым атаковатленыт. Тыште кугу кредалмаш лийын. Фронтын западный участкыштыже иракский часть-шамыч противникын разведывательный отрядше-шамычым чактарен луктыныт, тидын годым противниклан кугу йомдарымаш лийын. Иракский самолет-шамыч Рутба форт районышто бронетанковый английский часть-шамычым бомбардироватленыт.

Английский авиаций Сирийысе аэродром-шамычым атаковатлен, нине аэродромлаште германский ден итальянский самолет-шамыч лийыныт.

Сирийско-палестинский границыште английский ден французский войска-шамыч коклаште кредалмаш лийын. Кызыт Сирийын верховный комиссарже Денц Палестина границышке войскам чумыра.

Абиссинийыште мо лийын шога

Абиссинийыште англичан-шамыч чыла кугу ола-шамычым да элын тӱҥ областьлажым шупшын налыныт. Итальянский командованийын распоряженийыштыже 30 тӱжем итальянский салтак-шамыч да ик мыняр отряд-шамыч кодыныт. Пытартыш кечылаште Английский войска-шамыч Амба - Алагашке север да юг гычат наступатленыт. Тыге итальянский войска-шамычым авыреныт. 19 майыште герцог Аоста шке войскаже дене англичан-шамычлан сдатлалтын.

Англо-германский война. Снимкыште: германский сверхскоростный катер-шамыч.

Шкенан элыште

25 майыште 1941 ийсе Всесоюзный ял озанлык выставка почылтеш

1941 ийсе Всесоюзный ял озанлык выставкым тений 25 майыште 12 часыште почаш ыштыме. Выставкым почмашке Москва оласе шемер-шамычын представительышт да экскурсант-шамыч—ял озанлыкын передовикше-шамыч ӱжалтыт.

Тенийсе выставкыш 200 тӱжем наре организованный экскурсант-шамыч — ончыл колхоз, совхоз да моло организаций-шамычын представительышт мият.

Тенийсе ий выставкыште посетитель-шамыч шуко уым да интересныйым ужыт.

Пионерский лагерь

Тений кеҥежым Литовский ССР-се шемер-шамычын икшывышт сайын канат. Нунылан Палата курортышто 2.400 йочалан лагерь оборудоватлалтеш. Каныме пöрт ден лагерьлаште чылаже 10 тӱжем наре еҥ канышаш.

Онежский ерыште йоча флотилий

Карело-Финский ССР-се ЛКСМ ЦК-н решенийже почеш Онежский ереш йоча флотилий ышталтеш. Петрозаводский пионер-шамыч дворецысе 250 кружковец теҥыз пашалан туныкталтыт.

Беломорско - Онежский пароходствын управленийже пионерский флотилийлан пароходым ойырен.

Анна Паукер СССР-ыш толын

Снимкыште: Анна Паукер — Румынийсе пашазе движенийын ик активный деятельже. Тудым 1935 ийыште арестоватленыт. Кужу жап петырымаште лийын. СССР правительство ден румынский правительство коклаште переговорлан кöра Анна Паукер йолташ тюрьма гыч утаралтын да СССР-ыш толын. Кызыт тудо Москваште ила.

Астрономический обсерваторий

Вашке Киевыште йоча астрономический обсерваторий почылтеш. Тудо сложный астрономический прибор-шамыч дене оборудоватлалтеш.

Астроном - шамычын вуйлатымышт почеш школьник-шамыч астрономический наблюденийым ышташ тӱҥалыт.

Простой прибор-шамычым йоча-шамыч шке ышташ тӱҥалыт.

Флаг нöлталтын

13 майыште Всесоюзный пионерский „Артек" лагерьыште флаг нöлталтын. Кеҥеж сезон почылтын. Тыште 700 йоча-шамыч канат. Нунын коклаште Латвийсе, Литвасе, Эстонийсе шемер - шамычын йочашт улыт.

В. И. Ленинын центральный музейыштыже

В. И. Ленинын центральный музейже эреак у документ дене темалтеш. Тидым кажне 22 залыштыжат ужаш лиеш.

Музейын 3-шо зал покшелныже изи пöрт. Тиде „Нина" лӱман большевистский типографий. Тудым Сталин йолташ 1901 ийыште Бакушто организоватлен. 1903 ийыште Владимир Ильич граница вес вел гыч пеш сай печатный машиным колтен. Тыште большевик-шамыч пашам ыштат, манын полицийлан вуйышкыжо шонымашат пурен огыл—вот кузе типографий верандалтын улмаш.

Ик этажан пöртым налме ыле. Пöрт пырдыж воктенак кужу сарай улмаш, сарай мучашеш вынемым кӱнченыт, тудын йыржe кермычым оптеныт, тыге изирак подвальный комната лийын. Тушко революционный газета, листок-шамычым печатлыме машинам волтен шынденыт. Сарайышкыже шудым оптеныт да имньым шогалтеныт.

Типографийыш тыге пурыман улмаш. Пöртын ик комнатыштыже кум шкаф шогеныт. Кокла шкафын пундашкыже, öрдыж еҥлан ужаш лийдыме вереш вычкыж планкым пыштыме, а тудын йымалне шуко пудам кырыме. Планкым луктын, условный пудам шупшын лукташ кӱлеш улмаш. Шкафын пундашыже волен, почылтын, тыге типографийыш наҥгаен.

Нылымше залыште художник Моравовын сӱретше мировой пролетариатын кок вождьшо—Ленин ден Сталинын первый гана личный вашлиймашыштым сай ончыкта.

Изирак комната, тыглай обстановка. Комнатыште икмыняр еҥ-шамыч улыт. Ӱстел кöргыштö Владимир Ильич Ленин шинча да Сталин йолташын ойлымыжым внимательно колыштеш.

Ленинын Сталин дене вашлиймашыже 1905 ий декабрь тылзыште Финляндийын Таммерфорс олаэш, большевик-шамычын конференцийыштышт лийын.

14-ше да тудын пелен улшо вес заллаште В. И. Ленинын личный ӱзгаржe-шамыч уло—мех дене ыштыме шем куртко, Владимир Ильичын охотыш коштмо кемже, кожанный перчатка - шамыч, байковый френч, кепке-шамыч, тувыр, галстук-шамыч, тужурка да пинчак.

Тыштак Ильичын портфельже уло, портфельым тудлан 1920 ийыште пуымо. Тушто возымо: „Всемирный Пролетарский Революцийын вождьшылан. Коммунистический Интернационалын 2-шо конгрессше лӱмеш шарнашлан".

Калык Ленинлан пеш шуко пöлöкым колтеден. Музейыште вашке пöлöк-шамычым ончыктышо посна зал почылтеш.

Угычын Ленинниана лӱман 18-ше залым ыштыме. Тыште Ленин ден Сталинын тӱнясе 107 йылме дене издатлыме чыла произведенийышт - шамыч улыт. Нине произведений-шамыч кӱкшö да яндау шкафыште аралалтыт. Залын покшелныже кугу бронзовый глобус, тудо ось йыр пöртеш.

Волгалтарыше йошкар точка дене В. И. Ленин ден И. В. Сталинын трудыштым кушто издатлыме вер ончыкталтын. Глобус нине точка-шамыч дене темын, тыгай точка 500 наре уло. Шукыжо Советский Союзышто. Точка-шамыч Африкыште, Австралийыште, Индийыште, Ява островышто, Китайыште, Японийыште чолгыжыт. Тӱнямбалне чыла вереат Ленин ден Сталинын произведенийыштым лудыт.

В. И. Ленинын центральный музейже.

К. ФИШКИС.

Шеминан творчествына

Теҥыз, тыйым йӧратем

Йӧратем мый теҥыз серым,
Сер воктенже шинчылташ.
Пӧртын-пӧртын чайкын модмым
Ай, могай сай ончышташ.
Моткоч сылне теҥыз дене
Шарла муро йырым-ваш.
Шогем кӱшнӧ сер воктене,
Вошт торашке коеш раш.
Куржын толкын теҥыз вачын,
Серыш толын чот перна
Ӱпем лайык тарваталын,
Теҥыз вач мардеж эрта.
Кипарисше сер воктене
Утыр сылнын коялеш.
Шогылташ сай теҥыз дене,
Толкын серыш лупшалтеш.
Чот лӱҥгалтын теҥыз валне
Катер шамыч коштедат.
Теҥыз мучко пеш умбалне
Мачта-шамыч койылдат.

В. Вайшев.

Кожла-Сола, Сернурский район.

Садем

Пеш чокаҥгын
Пеледалын,
Окнам ужартен.
Мыйын садше
Эрже-касше
Шога ужарген.
Сылне шошым
Кече шокшо
Сар тӱс ден кушкал!
Ончен ӧрат,
Кушкеш мӧрат
Могай сай, ончал!
Пеш сай шӱлаш
Ласка шинчаш
Садым ӱпшынчал.
Вӱдым шавем,
Эре куштем
Ах! Могай сӧрал!

Миша Сергеев.

Сотнурский район, Кужерский средний школа.

Мотор кайык муралта

Мотор кайык муралта,
Ужар ломбо пеледеш.
Кечат кӱшыч ырыкта,
Ужар шудо кушкалеш.
Иоча-шамыч йывыртен,
Эҥер тӱрыш погынат.
Олык мучко, вӱд воктен
Мотор мурым шергылтат.
Кече кӱшыч ырыкта,
Нуным ончен шыргыжеш.
Кайык мурым муралта,
Чевер саска пеледеш.

Сергей Овечкин.

Татарский АССР, Ильнетский средний школа, 5-ше класс.

„Вӱд воктенсе куэрла". Шабруков Миклайын сӱретше (Сернурский район, Яньк ял).

ВАСИН КИМ

(Граждан война жап гыч ойлымаш).

1. Тушман-шамыч вуйым нӧлтат

1918 ий...

Кеҥеж кас. Мланде ӱмбаке юалге румбык возын. Кечат шем пырдыжла койын, гӱжланен шогышо чодра шеҥгелан шукертак йомын, кава тӱрым тарай солыкла чевертен коден. Ынде эр кече могырым шӧртньӧ когльо гае мотор тылзе лектын, кечывал шокшеш кошкен пеҥгыдемше мландым кандалге-ош тӱс дене волгалтара. Саде волгыдеш лоп верласе куп вӱдат, олык покшелне лыргыктен йогышо изи эҥерат воштончышла йылгыжыт. Вуй ӱмбалне шарлыше каважат вудакаҥгын, верын-верын сур пыл лапчык-шамыч шуйненыт, лач коклан гына шӱдыр-шамыч койылдат, „чыли-чули" йӱлен модыт.

Тиде жапыштак регенчаҥше куп велым чал тӱтыра кӱза, ял йырысе олыклам, ужар шудан лоп верлам ош мамык семын овaралын леведеш.

Тыгай годым йыр-ваш тымык. Ик йӱкат ок шокто. Уло села тамле омо дене мален колтышыла шыпланен. Эсогыл капка йымал пийжат шыдын ырлен ок опталте. Гармонь йӱкат, сылне муржат тачe кастене огыт шергылт.

Чыла тиде арам огыл: вет рвезыракышт йошкар отрядыш ушнен фронтыш каеныт, ош армий ваштареш кучедалыт. А шоҥгыжо ты годым, чӱкташышт карасинышт укеат, коҥгамбалне нера, я шкеж гаяк чал пондашан кугыза коклаште илыш саманым каҥгашен шинча.

Туге гынат, тыгай тымык шуко жап шоген ок керт, кеч мода тидым пужа. То вӱта гыч вольык шке йӱкшым пуа, то йот еҥ уремыште вашкен эрта, иктаж вере миен перна да вурседылеш, тунам лузга почан пийжат тарвана, „р-р-р" туманлаш пижеш...

Кызытат шорык межла кӱчыкын кушшо шаршудан прогалыште ош тувыран йоча ошкылеш.

Тудо иктаж 12 ияш, ӱпшӧ шемалге кудыргалын шога. Вуйыштыжо, ачажын салтак картузшо, ӱмбалныже тӱрлымӧ ош тувыр, тувыр валне шем вынер пинчак. Йол чиемже чаткaта: у йыдал, у ыштыр. Тудо ала-кушко пеш вашка, йӱд гынат лӱддегыче писын ошкылеш. Кайшыжла, шокте гай кавашке ончалеш. Жапын шӱшкалтенат колта, эша йылерак гына йолкым наледа, эркын куржеш.

Тыге кайшыжла, прогал покшелнысе ломаш пече деке шуат, оҥгыр гай яндар йӱкшӧ дене селасе тымыкым шергылтарен муренат колтыш:

Смело, товарищи, в ногу!
Духом окрепнем в борьбе...

Муро йӱк, вокетне улшо сатерыште йоҥгалте. Шыма мардеж дене пырля йырымваш шарлыш.

Тиде мурым тудо ачаж дечын колын. Ачаже тиде мурым пеш йӧрата.

— Чапле муро,—манын ойла.

Эрдене кава тӱр тулшолла йошкаргымек, тудо вак-

шыш гыч тӧрштен кынелешат, садыш лекше окнажым комдык почын шында, шкеже чот мураш тӱҥалеш. Виш окнашкыже южгата эр мардеж модылалын пура, пасула, олыкла гыч пеледыш, мӱ пушым конда; тунам шӱлашат ласка, йоҥгыдо, шкланетат сайын чучеш—пуйто тый айдеме огыл, а садер лоҥгасе мурызо шӱшпык улат.

Пошкудо-шамычат ачажын мурмыжым чӱчкыдын колыт.

— Сар шӱшпык—комиссарна кынелын,—куанен пелештат.

Лач тошто поян марий-шамыч гына мурымо йӱкым колытат, шыдын пӱм пурыт...

Саде йочат, — ты селасак, волисполком вуйлатыше коммунист Ильян Якуш лӱман эргыже кызыт тудо волисполкомыш ачаж дек ошкылеш. Ачаже, ынде пел ий лиеш, волисполкомышто пашам ышта. Тудын пашаже моткоч шуко, йӱдшӧ-кечыже пашам ышта. Теве продразверстко погаш кӱлеш, теве дезертир-шамычым кучаш, теве йорло-шамычлан полшаш. Садлан тудо пашаштыже пелйӱд марте шинча, моло служащий-шамыч мӧҥгӧ каймекат эре ышта... Адакшым жапшат нелэ: Советский Российым ош генерал тӱча шем пылла койын авыреныт, рвезе пролетарский республикым шокшо вӱреш йомдараш шонат, вӱран кышам коден, элын шӱмжӧ декат лишемыт, яллам йӱлалтылыт, коммунист-шамычым лӱйкалат.

Теве Озаҥгыш Чехословак корпус вашка... Вӱрзым, Нолинск кутлаште тошто кугыжан офицер Степанов бандыж дене озалана, Вӱрзым оламат налаш сӧра*)...

Илья—большевик, германский сар гыч сусыр пӧртылмыж годсекак революций верч шога, тудын верч чот кучедалеш. Тушман ваштареш пеҥгыдын шога. Тиде пашаште Якуш шуко полша, ончычат полшен. Шкежат сай шарна:

1916 ий. Шыже.

Ночко лавыран йӱд. Тӱнӧ чарныде йӱр шоргыкта. Мардеж утыр талышнен, шӱкшӧ леведыш оҥгалам „шылде-гӱлдӧ, шылде-шолдо" чытырыктылеш.

Якуш, тӱньыкдымӧ лампыжым чӱктенат, ӱстел тӧрыштӧ шинчылтеш, школышто пуымо урокшым лудеш. Пӧртыштӧ шып. Якуш деч молыжо чыланат малат.

Кенета пӧртӧнчыл йымачын Шемеч лӱман лузга пийышт тӧрыштен лекте, кӱртньӧ шынчыр „шыр-р-р-чор р" шоктыш.

— Р-р-р!!!—шыдын вурседылаш пиже.

„Кӧ эша тыгай пич йӱдыштӧ коштеш?"—ӧрын шоналтыш Якуш, книгажым ӧрдышкӧ пыштен, тӱгӧ лекте.

— Ну!.. Шып, Шемеч! Шып!—пийым шӱрдыл колтыш. Вара пӧртӧнчыл омсам „коч-р-р" мӱгырыктен почат:

— Кӧ тыште коштеш?—кугу еҥла йӱкшым кугемден йодо.

— Якуш! Якуш, эргым!..—вашешыже куанен кычкыралме шоктыш, тошкалтыш деке лудо шинелян салтак окшаклен лишеме.

— Якуш!.. Якуш!

— Ачий! Ачий... сар гыч?—йодеш Якуш.

— Сар гыч,—ачаже йывыртен эргыжым ӧндалын ойла.

Якушат чот куанен, изи шӱмжӧ чӱчка, шкеже ачаж дек миен кержалтын, сур сукнан шинельым шыман ниялткала.

— Ачий, йӧршеш мо толынат?

— Йӧршеш, Якуш, йӧршеш...—манын ачаже омсa кылым руалтен куча, шӱкшӱ пӧрт омсам почеш.

---

*) Варажым тудо Вӱрзымымат налын, кок кече озаланымеке, мӧҥгеш чакнен.

(Умбакыже лиеш).

Сылне Камым шарналтем

Олык покшек легылдалын,
Куаналын мый ончем.
Йоҥго мурым муралталын,
Сылне Камым шарналтем.
Сылне Камым шарналтем да
Коеш чыла ончылнем.
Пуйто тӱгӧ лектынам да
Кама серыште шогем.
Пуйто тугак толкыналтын
Кама вӱдшӧ йогалеш.
Кок могырыш вӱдым шелын,
Пароходшо ияеш.

Пуйто тугак серже воктен
Колызо колым куча,
А кӱшнӧ чайка чоҥештен
Вӱд ӱмбаке пеш онча.
Адак рвезе - ӱдыр-шамыч
Сер воктене модылдат.
Пуйто тугак толкын-шамыч
Кӱкшӧ серым пеш лупшат.
Йӧратем мый сылне Камым,
Да ужаш, мияш шонем.
Йоҥго мурым муралталын,
Сылне Камым шарналтем.

Петр Федоров.

Башкирский АССР, Калтасинский район, Ӱлыл Качмаш ял.

Шӱшкалтен садышкем легылдем

Шӱшкалтен
Садышкем легылдем,
Йывыртен
Ончалам садерем:
Ужаргет,
Чиялат сывынет,
Ужаргет,
Ой, моткоч сӧралгет.
Кукужат
Толдалеш муралта,
Шӱшпыкшат
Толдалеш шӱшкалта,—
Иыр ончем,
Утларак куанем,
Муралтем,
Садерем мокталтем.

Вениамин Иванов.

Н.-Тор'яльский педучилище.

Старо-Тор'яльский средний школын (Ново-Тор'яльский район) 5-ше классыште тунемше Косоротов Валентинын сӱретше.

Юный животновод-шамыч

Презым йӧратен ончем

Мый шкенан фермыште шефыш налме „Анька“ презем йӧратен ончем. Расписаний почеш пукшем, йӱктем. Кажне кечын яндар южышто коштыктем. Кастене вӱташ пуртымо деч ончыч тудым эре эрыктем. Шогымо верышкыже олымым шарем. Садланак мыйын ончымо презе виян, йытыра. **Павлов Алексей.**

Ронгинский район,
Руя-Солинский НСШ,
5-ше „А“ класс.

Кой-сола НСШ-те тунемше юный животновод - шамыч вольык ончымо нерген книгам лудыт. Фото Луков Паюн.

Имне вӱташтат порядкым ыштышна

Мемнан „Вторая пятилетка“ колхозын имне вӱташтыже порядок уке ыле.

Чома-шамычын лӱмыштым ниголат пален огыл. Садлан ме тиде пашашке виян пижна. Фанер онгам пӱчкеден конден, тушко кугу буква-шамыч дене чоман лӱмжым, кунам шочмыжым возен улына. Тыгай фанер онгам кажне чома шогымо кыдежыш пыжыктыл сакышна.

Краснов Алексей.

Звениговский район,
Кужмарский НСШ.

Мемнан чомана-шамыч

Мемнан вӱташке пурымына годым чома-шамыч лавыран шогат ыле. Ме тидым ужын чома-шамычым тунамак эрыкташ пижна. Лавран чома-шамычым сай йытырайышна.

Чома-шамычын кӱчышт пеш кужу ыле. Ме тунамак старший конюхлан тидын нерген ойлышна. Старший конюх ветеринарный пункт гыч кӱчым пӱчкедыме инструментым кондыш. Чома-шамычын йол кӱчыштым пӱчкедаш меат полшышна.

Школа гыч толмек чылан ик еҥ семын кудытынат: мый, Виктор, Семенов Иван, Подваев Василий, Анисимов Павел да Лапкасов Миклай чома-шамычнам яндар южыш луктына.

Конюхлан вӱтамбач олым кышкаш полшена, каныш кечын чома-шамычын шогымо верыштым эрыктен, кукшо олымым шарена.

Мемнан пашанам колхоз председатель Смирноват, конюх Лапкасоват, тыгак колхозник-шамычат моктат.

Юный шеф-шамыч—

Кожаев Владимир ден Силантьев Виктор.

Ронгинский район,
Манан-Мучашский НСШ.

Связист-шамычын ӱчашымышт

Пионер-шамыч шукышт тояш пӱтырман кандра мундырам налыт. Кандран ик мучашыжым иктаж могай пушеҥгеш але меҥгеш пидыт. Вара руководительын знакше почеш кажныже шке могырышкышт мундырам рончен пыташ тӧчен ӱчашен куржыт.

Кажне ончыч палемдыме (пушеҥге деч) 12—15 метр торат коклашке куржын миен палемдыме верым пера да мӧҥгеш пушеҥге деке кандрам пӱтырен куржын толеш. Эн ончыч пушеҥге дек миен шушо да кандрам мундраш пӱтырен шуктышо еҥ модын налшылан шотлалтеш. Кандра мланде ӱмбак ынже логал.

„Колышт да эскере“

Икте иктаж могай книга але газета гыч куштылгын шарнаш лийме текстым лудеш. Тушто тӱрлӧ фамилий, цифра-шамыч лийыт. Весе тиде жапыште иктаж могай куштылго движений-шамычым ыштылеш: галстукым тӧрлата, вуйжым шереш, записной книгажым перелистыватла да тулеч молымат ышта.

Кумышо коштыкта. Тудо лудмо текстым да тунамак тудын шинча ончылныжо ыштыме движений-шамычым шарнышаш.

Наука ден техника

БРИКЕТ НЕРГЕН

Мланде шӱйыштӧ чӱчкыдынак папоротник листа-шамычын да моло растенийынат палыштым ужаш лиеш. Молан манат гын, мланде шӱй растений гыч лийын. Кӱрен тӱсан шӱят растений гычак лийын, но тудо мланде шӱй семынак ок аклалт. Мланде шӱй гай лияшлан тудлан мланде йымалне эше шӱдӧ тӱжем ий кияшыже кӱлеш.

Мемнан элыште кӱрен тӱсан шӱй лукмо вер шуко вере уло, нуно почти огытат разработатлалт. Мутлан, Украиныште улшо кӱрен тӱсан шӱйын составыштыже пелыже вӱд. Ик тонн мланде шӱйын пуымо энергийже наре энергийым налашлан тыгай шӱйым 3—4 тонным йӱлалташ кӱлеш. Тидын деч посна, кӱрен тӱсан шӱй южын вийже дене тыгыде падраш-шамычлан шалана. Нине падыраш-шамычым йӱлалташ пеш йӧсӧ. Нуно топкын колесниковый решеткаже вошт йогат.

Кызыт тыгай кӱрен тӱсан шӱйым сай шӱйышкӧ савырашлан йӧным муыныт. Тидлан лийын эн ончычак шуко вӱд ужашыже испаритлалтше манын, тудым кошташ кӱлеш. Тиде шӱй южышто тыгыде падрашлан шалана гынат, тидлан ӧршаш уке, гудрон але иктаж могай вес пыжыктылше вещества дене чыла падраш-шамычат иктыш (плиткыш) ушнат. Тидым пресс йымалан ыштат. Тыге ыштымашым брикетирований, а плиткыштым брикет маныт.

Ожно шӱйым йӱлалтыме годым лекше шокшын пелыже нарешӱйыштӧ улшо вӱдым парышке савырашлан каен. Ынде тудо уплотнитлалтын, тушто вӱд уке манашат лиеш. Тоннат пелэ кӱрен тӱсан шӱй брикет ик тонн мланде шӱйын пуымо шокшыжым пуа. **Я. Корш.**

КНИГА

◆ Лишыл кечылаште 1 № марла альманах печатлалт лектеш. Марла альманахыш Лекайнын „Кӱртньӧ вий“ романже—кокымшо книган мучашыже, Макс Майнын „Ленин ден Сталин нерген сказаний“ (1 ужаш), М. Зощенкон „Ленин нерген ойлымашыже-шамыч“ (Д. Орай кусарен), Осмин Йыванын „Янар“ поэмыже да моло поэт ден писатель-шамычын почеламут ден ойлымашышт пурталтыныт. Акше 2 теҥгеат 50 ыр.

◆ Вашке поэт Осмин Йыванын „Йӧратем“ почеламут-шамыч сборникше лектеш. Сборникыш Великий Сталин, Конституций, родиным йӧратыме нерген 1939—40 ийлаште возымо почеламутшо-шамыч пурталтыныт. Акше 1 теҥге.

ПӦЛӦК

(руш йомак)

Юмылан ӱшаныше ик охотник поплан мераҥым пӧлӧклаш лийын, но поп тудым ӧрыктарен: подаркым налын огыл.

— Мемнан дек толшо еҥ-шамыч деч подаркым ом нал. Мераҥетым мыланем пуынет гын, акым нал.

Вара охотник ойла:

—Если тӱлыметак шуэш гын, тыгеже копейкым тӱлӧ.

Поп мераҥым налын да охотниклан 10 копейкым пуэн, а сдачым налын огыл:

— Тый лучо кодшо оксажлан эше индеш мераҥым кондо-ян!

Конституций дене сай отметкым нальым

Ме тунемше-шамыч тунемме ийын тӱналтышыже гычак чыланат соревноватлен тунемна. Тиде тунеммаште кугу полышым пуыш.

Мемнан классыште Охотников Леонард, Лапкина Анна, Павлова Валя да Сорокина Каля тунемме ий мучко сай да отлично отметка дене гына тунемыныт, нуно ударник улыт. Испытанийланат сайын ямдылалтыныт.

Мый Павлова Валя йолташем дене соревноватлен тунемынна, испытанийланат пырля ямдылалтынна. Кызытат ме коктын вашваш йодышым пуэдена, шкенам терген лектына. Первый кечыште, Конституций дене коктынат „хорошолан“ сдатлен улына. Моло предметымат сай да отлично отметка дене сдатлен, 7-ше классым успешно пытарена.

Деревяшкина Анастасия.

Йошкар-Олинский район,
Кузнецовский средний школа.

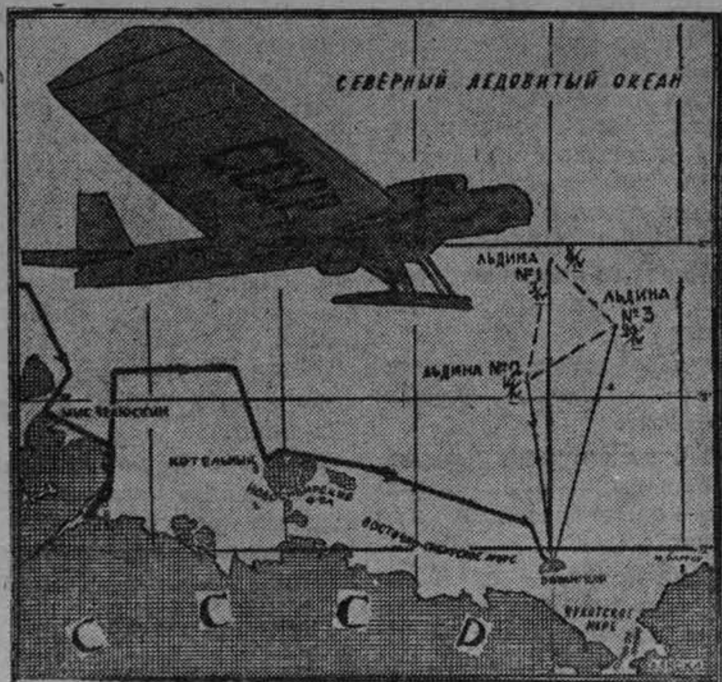

Ий ӱмбалнысе научный паша

И. И. Черевичный—ик опытный полярный пилот. Тудо 20 ияшак летчик-шамыч тунемме Ленинградский теоретический военный школым тунем пытарен, а ик ий эртымек военный пилот лийын. 1934 ий гыч полярный авиацийыште пашам ышташ тӱҥалын.

Черевичный йолташ Арктикын кӱкшӧ широталашкыже ятыр гана поснак чаплын чоҥештен. 1939 ийыште „СССР Н—275“ чоҥештыше у пуш дене тудо южышто 300 час лийын, полярный теҥыз-шамыч ӱмбалне 60 тӱжем километрым каен. 1940 ий шошым „СССР Н—169“ самолет дене Черевичный чумыр кужытшо дене 40 тӱжем наре километр кугу арктический чоҥештымашым ыштылын. Тудо ийыштак кеҥежым „СССР Н—275“ чоҥештыше пуш дене тудо Арктика кӧргыш 27 гана разведкыш чоҥештылын, 70 тӱжем наре километрым коштын.

1941 ий 3 мартыште „СССР Н—169“ самолет у заданийым шукташ чоҥештен каен ыле. Шукерте огыл И. И. Черевичныйын вуйлатыме высокоширотный экспедиций Москвашке пӧртылын. „СССР Н—169“ экспедиций арктический теҥызлаште ледовой разведкым да научный наблюдениймым ыштен.

Самолетышто Арктический институтын директоржо Я. С. Либин да моло научный пашаеҥ-шамыч лийыныт. Экспедиций заданийым сайын шуктен. Тудо Северный Ледовитый океаным исследоватлымаште „Северный полюс“ ден седовец-шамычын научный пашаштым умбакыже шуен.

Теле жапыште Арктический теҥыз мучко ледовой разведкым але первый гана эртарыме.

„СССР Н—169“ самолетын шичме верлаштыже ийын кӱжгытшӧ кок метр деч утла лийын огыл. Садланак самолетын волен шичмекше экспедиций член-шамычлан эн первыяк шичме верысе ийын могай улмыжым палаш логалын. Вет шуко вереже ий шелышталтше улыт. А тыгай ийым палаш куштылго огыл. Арктический ий лум дене шкенжым маскироватлен. Но туге гынат, экспедиций чыла вереат сай верым ойырен налын моштен.

„Северный полюс“ станций Северный ледовитый океанын изучатлыдыме районлажым исследоватлаш у йӧным муын ыле. Тиде опыт дене „СССР Н—169“ экспедиций ятыр у район-шамычым изучатлен.

Экспедиций астрономический наблюдениймым ыштен, океанын келгытшым висен, тӱрлӧ келгытан вӱдыштӧ температурым, вӱдын кунар виян каймыжым пален налын. Тугак метеорологический явлений-шамычын состояниймыштым наблюдатлыме.

Вӱдын келгытшым висымаш ятыр у результатым пуэн. Уилкинсын висымыже почеш тиде районлаште вӱдын келгытше 5000 метр наре лийшаш ыле, а кызыт висыме почеш первый станцийыште вӱдын келгытше 2642—2427 метр, кокымшо станцийыште—1850 метр, а кумышышто—3600 метр.

Экспедиций ятыр келгыште улшо вӱдым наблюдатлен. 200 метр келгытыште 550 метран слой леве вӱд улмым пален налме. Вӱдын положительный температуржо 0,5 гыч 1,0 градус марте. Тудо запад велым Гренландский теҥыз гыч йоген толеш. Северный ледовитый океаныште атлантический леве вӱдын шарлымыже пеш кугу практический значениян улеш.

Магнитный наблюдениймым ыштымашат навигацийлан кугу научный да практический значениймым иметла.

„СССР Н—169“ экспедиций северный ледовитый океаным тунеммаште шуко у шерге материалым пуэн.

Отв. редактор— **П. А. КЛЮКИН.**

Э1526 Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.